

УДК 255.05

О.В. Кінь¹, О.Б. Захаров², Н.В. Гончарова³

¹Воєнно-наукове управління Генерального штабу ЗС України, Київ

²Національна академія оборони України, Київ

³Центральний науково-дослідний інститут ЗС України, Київ

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РЕФОРМУВАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ ПРОВІДНИХ І СУМІЖНИХ З УКРАЇНОЮ ДЕРЖАВ ТА ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу сучасних тенденцій розвитку збройних сил провідних і суміжних з Україною країн світу та визначенню напрямів щодо перспективи Збройних Сил України.

тенденції реформування, Збройні сили України

Вступ

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сучасному етапі реформування та розвитку Збройних Сил України важливим є вивчення та узагальнення досвіду проведення оборонної політики провідними країнами світу та країнами, які мають споріднені з Україною проблеми розвитку збройних сил.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У цьому напрямку найбільш доцільним є використання досвіду таких передових країн Європи, як Франція і Федеративна Республіка Німеччина, а також суміжних держав – Польщі, Румунії і Туреччини [1, 2]. Серед них є країни, що мають схожі з Україною розміри площі території, кількість населення, структуру й чисельність збройних сил (ЗС).

Франція має територію майже таку саму, як територія України, та незалежний погляд на проблеми реконструкції Європи і світу ХХІ століття. Ці погляди не завжди збігаються з поглядами союзників по альянсу. І хоча Франція є державою–власницею ядерної зброї, частково корисним для України є її досвід будівництва сил загального призначення.

Федеративна Республіка Німеччина хоча і є країною блоку НАТО, але у будівництві й особливо оснащенні своїх ЗС має відносно самостійну позицію. Ця держава має класичну модель ЗС, яка може частково бути врахована у процесі розвитку Збройних Сил України. Цінним є її підхід до комплектування на змішаній основі. Серед суміжних з Україною держав найбільший інтерес становить досвід реформування ЗС Польщі, Румунії і Туреччини. Досвід реформування ЗС Республіки Польща та Румунії може розцінюватися Україною як у цілому успішна спроба будівництва ЗС нового типу на постсоціалістичному просторі.

Збройні сили суміжних з Україною провідних країн світу мають у своєму складі три види військ: Сухопутні війська, Військово-Повітряні Сили, Військово-Морські Сили. Частка сухопутних військ від загальної чисельності ЗС становить: від 51,12% (Франція) до 80,82% (Туреччина, Великобританія) [3].

Приблизно таке ж співвідношення чисельності сухопутних військ із загальною чисельністю ЗС і в суміжних з Україною країнах Центрально-Східної Європи.

Формування цілей статті. З метою визначення напрямів розвитку Збройних Сил України доцільно враховувати досвід провідних держав щодо реформування їх збройних сил.

Виклад основного матеріалу дослідження

Як показують результати проведеного аналізу [1 – 9], збільшення оборонних бюджетів провідних країн світу та темпи розроблення новітніх високо-ефективних зразків озброєння і військової техніки, постійне їх оновлення й модернізація, підвищення рівня професійної підготовки та соціального захисту військовослужбовців є переконливим свідченням того, що ЗС усіх без винятку держав залишаються визначним чинником у забезпеченні достатньо високого рівня їх обороноздатності. У розвитку ЗС суміжних з Україною держав та провідних країн світу в умовах формування нових підходів до створення систем колективної безпеки мають місце такі тенденції:

1. Скорочення за останні 10 років чисельності ЗС більшості країн світу на 14-59%. Для абсолютної більшості держав чисельність ЗС становить 0,35-0,5% від загальної чисельності населення (рис. 1 – 3) [3 – 5, 7, 9]. Достатня обороноздатність країн забезпечується не великою чисельністю армій і звичайних озброєнь, а, насамперед, за рахунок сучасних високоєфективних систем розвідки, автоматизованої обробки й передачі даних, глобальних космічних систем зв'язку і навігації та високоточних засобів ураження. На сьогодні відносна чисельність Збройних Сил України становить близько 0,48% від загальної чисельності населення, що в 1,2 – 1,4 рази більше, ніж у європейських державах, і свідчить про необхідність скорочення української армії та її перехід на загальновизнані у світі принципи якісної побудови (рис. 4 – 6).

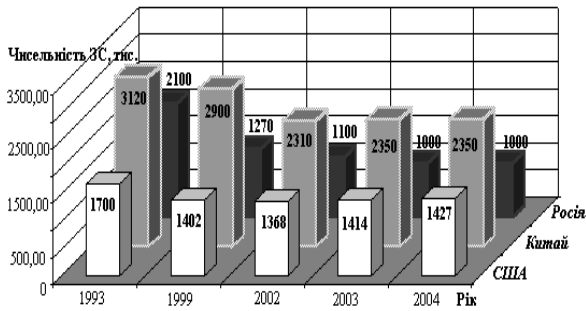

Рис. 1. Динаміка зміни чисельності ЗС провідних країн світу

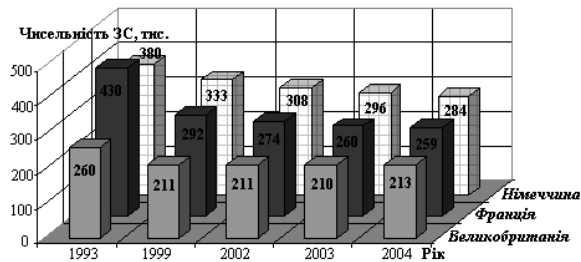

Рис. 2. Динаміка зміни чисельності ЗС провідних країн Європи

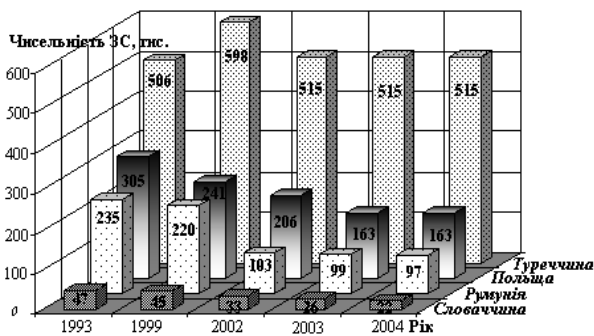

Рис. 3. Динаміка зміни чисельності ЗС суміжних з Україною держав

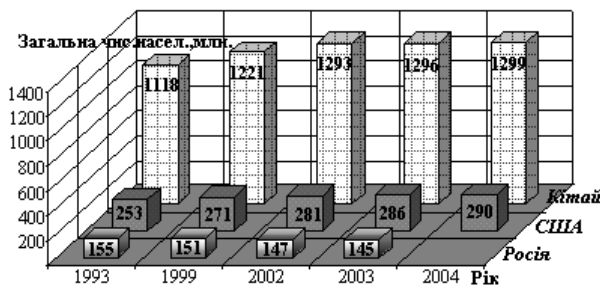

Рис. 4. Динаміка зміни чисельності населення провідних країн світу

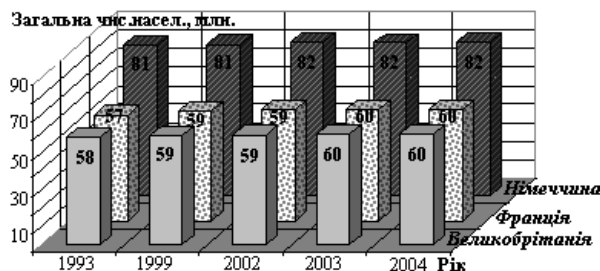

Рис. 5. Динаміка зміни чисельності населення провідних країн Європи

2. Зростання у значній кількості провідних країн світу за останні 8 років на 20-25% воєнних бюджетів, їх переорієнтація в умовах скорочення чисельності особового складу збройних сил на розвиток сучасних та розроблення перспективних озброєнь і військової техніки, підвищення рівня професійної підготовки військовослужбовців і вирішення соціальних проблем військовослужбовців (рис. 7 – 9) [4 – 9].

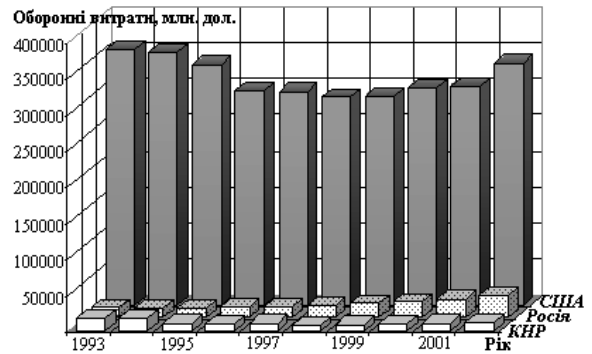

Рис. 7. Оборонні витрати провідних країн світу

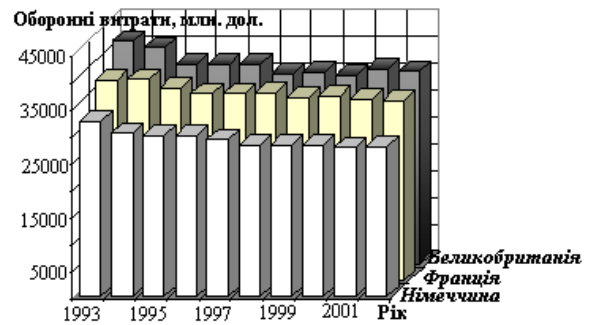

Рис. 8. Оборонні витрати провідних країн Європи

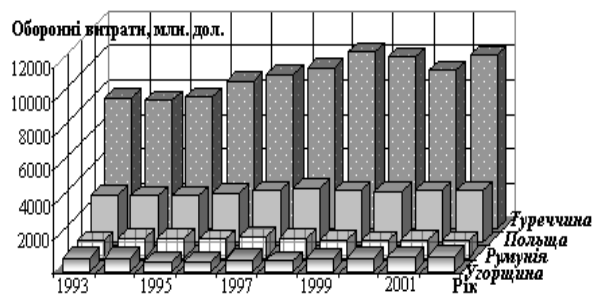

Рис. 9. Оборонні витрати суміжних з Україною держав

3. Скорочення чисельності звичайних озброєнь і військової техніки у середньому на 30% (рис. 10 – 12) [7] з одночасним зростанням частки високоточної зброї у виконанні бойових завдань від 7-8% у 1991 року до 65-70% у 2003 року (рис. 13) [10].

4. Зростання до 20-25% асигнувань в оборонних бюджетах на проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) у галузі створення сучасного озброєння і військової техніки, їх розроблення та закупівлю, із врахуванням коштів, які вивільнюються у зв'язку із скороченням збройних сил (табл. 1 – 2, рис. 14) [4, 5, 7, 8].

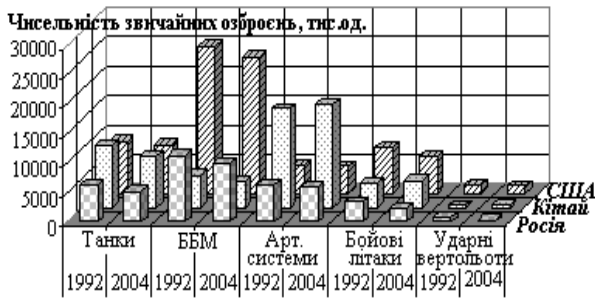

Рис. 10. Динаміка зміни чисельності звичайних озброєнь провідних країн світу

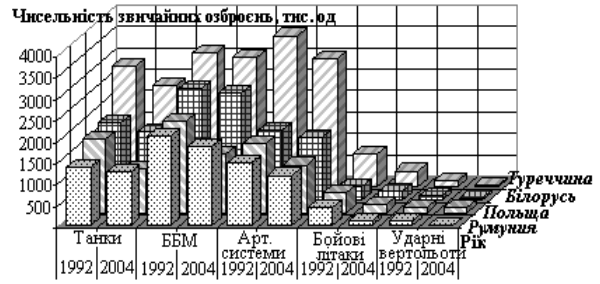

Рис. 12. Динаміка зміни чисельності звичайних озброєнь суміжних з Україною держав

Рис. 11. Динаміка зміни чисельності звичайних озброєнь провідних країн Європи

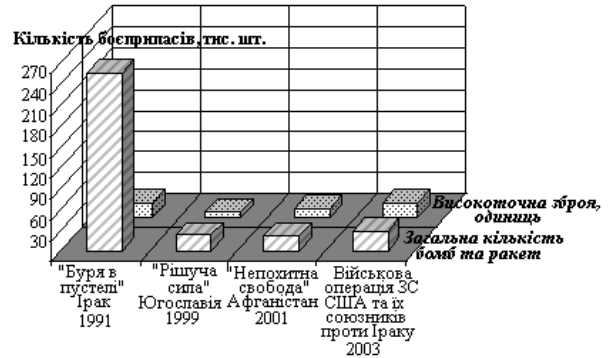

Рис. 13. Статистичні дані щодо використання високоточної зброї в операції ЗС США та їх союзників

Таблиця 1

Динаміка витрат на військові НДДКР у структурі воєнних бюджетів провідних країн світу і Європи у 2000-2004 рр.

Країна	2001			2002			2003			2004		
	Всього, \$	НДДКР		Всього, \$	НДДКР		Всього, \$	НДДКР		Всього, \$	НДДКР	
		%	\$		%	\$		%	\$		%	\$
США	306,1	13,9	42,5	349,0	14,1	49,2	375,7	14,3	53,0	379,9	14,5	55,1
Велика Британія	36,2	10,5	3,8	36,0	10,7	3,9	36,2	11,0	4,0	36,4	11,2	4,1
Франція	33,7	15,7	5,3	33,6	15,9	5,3	34,1	16,0	5,5	34,3	16,1	5,5
Німеччина	27,6	7,8	2,2	27,7	7,9	2,2	27,9	8,2	2,3	28,0	8,4	2,4

Примітка: Дані наведено в млрд. дол. США в постійних цінах 2004 року.

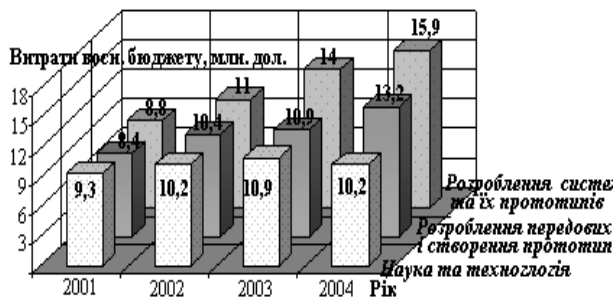

Рис. 14. Структура витрат воєнного бюджету США на військові НДДКР у 2001-2004 фін. рр.

Примітки:

1. Стадія “Наука і технологія” включає три перших етапи проведення НДДКР (фундаментальні,

прикладні дослідження, розроблення передових технологій).

2. “Розроблення передових компонентів і створення прототипів” являє собою проміжну стадію процесу проведення НДДКР, на якій здійснюється розроблення специфічних систем озброєння і випробування їх у польових умовах.

3. Завершальна стадія процесу проведення НДДКР “Розроблення систем та їх прототипів” включає інжиніринг і розроблення технологічного виробничого процесу.

На основі використання принципу оборонної достатності можна визначити раціональну величину відсотку Ω оборонних витрат в обсязі валового внутрішнього продукту (ВВП) країни [4]:

$$\Omega = 0,229 \cdot \ln(v/v_{\min}) \cdot T/t + 1,812 \cdot (\lambda + 0,5\mu/100),$$

де $v = V/n$ – значення ВВП на одного мешканця країни; n – кількість населення країни; $v_{\min}$ – середній прожитковий мінімум одного мешканця країни; T – середній час життя людини; t – характерний (передбачуваний) інтервал між війнами; λ – відсоток вій-

ськовослужбовців та цивільного персоналу збройних сил у загальній кількості мешканців країни; μ – передбачуваний відсоток зміни чисельності військовослужбовців та цивільного персоналу збройних сил у запланованому періоді.

Таблиця 2

Воєнні витрати та їх розподіл у провідних та суміжних з Україною державах на 2004 рік

Держави	Воєнний бюджет, млрд. \$	% від ВВП	% від воєнного бюджету		
			особовий склад	озброєння	інфраструктура
<i>Суміжні з Україною держави</i>					
Туреччина	5,1	4,9	38,9	36,7	5,7
Польща	3,7	1,9	65,0	9,0	1,8
Угорщина	1,08	1,5	47,9	10,5	5,7
<i>Провідні країни Європи</i>					
Великобританія	36,4	2,5	40,0	24,8	1,7
Франція	34,3	2,6	60,2	19,9	4,6
Німеччина	28,0	1,5	61,2	13,0	4,7
Італія	19,4	2,1	72,0	12,4	1,0
<i>Провідні країни світу</i>					
США	379,9	3,5	34,7	24,9	1,7
Китай	35,0	2,4	21,1	22,3	
Росія	11,0	3,9			

В останні роки на утримання Збройних Сил України витрачалося 90-94% від загальної суми оборонного бюджету, а на проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, розроблення та закупівлю сучасних зразків озброєння і військової техніки лише від 1 до 4,5%, що в десятки разів менше від рівня світових показників. Такі видатки на утримання не залишають ресурсів на відновлення та розвиток озброєння і військової техніки, штовхають Збройні Сили України у фазу деградації та втрати боєздатності.

5. Зростання темпів оновлення та модернізації озброєння і військової техніки. У більшості країн світу воно здійснюється кожні 5 – 10 років, для чого щорічно на 4 – 5% проводиться переозброєння за рахунок систем управління, розвідки і ураження нового покоління [5, 7, 9].

На сьогодні у Збройних Силах України майже 60% озброєння і військової техніки перебувають в експлуатації понад 15 років, до 80% є морально і фізично застарілими. На утилізацію боєприпасів, озброєння і військової техніки сьогодні потрібно більше ресурсів, ніж на їх експлуатацію.

6. Зростання інтеграційних зв'язків переважної більшості країн Європи в умовах забезпечення колективної безпеки. Це дозволяє скоротити витрати на оборону кожної країни-учасниці, але вимагає додаткових витрат для приведення ЗС до більш високих стандартів.

Вартість зразків озброєння і військової техніки провідних країн у 2 – 5 разів більша за аналогічну в

Збройних Силах України. Середні витрати на утримання та підготовку одного військовослужбовця у провідних країнах світу у 7-8 разів більші, ніж у Збройних Силах України, а в суміжних з Україною країнах – у 3-4 рази [3, 4, 7 – 9].

7. Поліпшення на системній основі соціального забезпечення військовослужбовців, із врахуванням додаткового фінансування за рахунок коштів, які вивільняються у зв'язку із скороченням чисельності збройних сил.

Порівняльний аналіз процесу вдосконалення соціального забезпечення військової служби в інших державах дозволяє стверджувати, що Збройні Сили України істотно відстають у вирішенні соціальних проблем порівняно не тільки з провідними країнами світу, але й із суміжними з Україною державами. Так, кошти на грошове утримання та пенсійне забезпечення військовослужбовців у провідних країнах світу більші ніж в Україні в 11 – 38 разів, а в суміжних з Україною державах – у 2 – 5,5 рази [1, 3, 6 – 9].

8. Гарантоване вирішення питання житлового забезпечення військовослужбовців за рахунок коштів, отримуваних від планового скорочення чисельності особового складу збройних сил.

9. Професіоналізація збройних сил із використанням сучасних зразків озброєння і складної військової техніки нового покоління.

Цей процес у ЗС України може бути активізований завдяки покращенню стану матеріального забезпечення та надання військовослужбовцям соціальних гарантій європейського рівня з боку держави.

Висновки з цього дослідження

Таким чином, можна зробити висновок, що аналіз сучасних тенденцій розвитку та будівництва ЗС країн світу свідчить про те, що дієвим підходом до реформування Збройних Сил України має стати їх планомірне скорочення. Кошти, отримувані від скорочення Збройних Сил України, слід спрямувати на проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт з модернізації існуючих і розроблення сучасних воєнних технологій, перспективних зразків озброєння й військової техніки та переоснащення ними Збройних Сил України, поліпшення соціального забезпечення військовослужбовців.

Потрібно зауважити, що без чітких орієнтирів, тобто бачення образу Збройних Сил України на довгострокову перспективу, неможливо спланувати проведення їх реформування. Це також неможливо зробити без прогнозованих видатків з Державного бюджету України на перспективу 15–20 років.

І, нарешті, щодо шансів України стати повноправним членом Північноатлантичного альянсу. Без чіткого усвідомлення політичним керівництвом держави, як законодавчими, так і виконавчими органами влади, необхідності реформування Збройних Сил України, практично, неможливо розв'язати цю проблему.

Список літератури

1. Радецький В.Г., Ближнюков С.П. Деякі аспекти досвіду реформування армій Центральної та Східної Європи // *Наука і оборона*. – 2000 – № 1. – С. 22-30.

2. Сунгуровський М., Чернова А., Шангіна Л. Біла книга 2005: оборонна політика України. – К.: МОУ, Заповіт, 2006. – 136 с.

3. Шелест Є.Ф., Горда М.Я., Лішавський В.Г. Основи створення нової структури військового резерву людських ресурсів // *Наука і оборона*. – 2004. – № 1. – С. 20-24.

4. Рябошапка В.А., Фомин А.Н., Малев В.М. Экономические аспекты военной безопасности // *Вестник академии военных наук*. – 2003. – № 2 (3). – С. 93-103.

5. Ковтуненко О.П., Стеценко О.О., Кутовий О.П. Тенденції розвитку нових видів зброї та вплив їх на форми і способи застосування військ (сил) // *Наука і оборона*. – 2005. – № 2. – С. 33-37.

6. Razumkov Centre, 2000. The first public report of Ukrainian Centre for Economic & Political Studies named after Olexander Razumkov about its activity in 2000 / Ed.-in-Ch. L.Shanghina. – К.: Заповіт, 2001. – 506 р.

7. Щорічник СІПРІ 2003. Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека: Пер. з англ. / Під. ред. А. Гриценка – К.: Заповіт, 2004. – 652 с.

8. Центр Розумкова, 2002. Другий публічний звіт Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О.Розумкова про діяльність протягом 2001р. / Під. ред. Л. Шангіної. – К.: Заповіт, 2002. – 695 с.

9. Справочные данные: Вооруженные силы зарубежных стран // *Зарубежное военное обозрение*. – 2000. – № 1. – С. 45 – 49.

10. Заяц В.А. Роль ВВС в реализации национальной военной стратегии США // *Зарубежное военное обозрение* – 2004. – № 1. – С. 20-27.

Надійшла до редколегії 5.02.2007

Рецензент: канд. військ. наук доцент О.П. Дузь-Крятенко, Національна академія оборони України, Київ.